

Date: 13th January-2026

LIZING OPERATSIYALARINING BUXGALTERIYA HISOBI

Jumayeva Gulnora

Toshkent shaxar chilonzor tumani

2-son palitexnikumi O`qituvchisi

Anatatsiya. Ushbu maqolada lizing operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati hamda ularni buxgalteriya hisobida aks ettirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. Moliyaviy va operativ lizing tushunchalari o'zaro taqqoslanib, ularning buxgalteriya hisobiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, lizing beruvchi va lizing oluvchi tomonlarda lizing operatsiyalarini hisobga olish tartibi, aktivlar va majburiyatlarning moliyaviy hisobotda aks ettirilishiga ta'siri ochib berilgan. Tadqiqot davomida lizing shartnomalarining iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib hisobga olish zarurligi asoslab berilgan. Maqola natijalari buxgalteriya hisobi va moliyaviy tahlil sohasida ta'lim olayotgan talabalar hamda amaliyotchi mutaxassislar uchun foydali hisoblanadi.

Kalit so'zlar: lizing, moliyaviy lizing, operativ lizing, buxgalteriya hisobi, asosiy vositalar, moliyaviy hisobot.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining barqaror rivojlanishi ishlab chiqarish quvvatlarining zamonaviyligi va texnik jihatdan yetukligi bilan bevosita bog'liqdir. Asosiy vositalarning jismoniy va ma'naviy eskirishi mahsulot tannarxining oshishiga, raqobatbardoshlikning pasayishiga hamda ishlab chiqarish samaradorligining kamayishiga olib keladi. Shu bois korxonalar oldida asosiy vositalarni doimiy ravishda yangilab borish va modernizatsiya qilish zarurati yuzaga keladi.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar asosiy vositalarni bir martalik to'liq moliyalashtirish imkoniyatiga ega emas. Moliyaviy resurslarning yetishmasligi, kredit foiz stavkalarining yuqoriligi hamda uzoq muddatli investitsiyalarning tavakkalchilik darajasi korxonalarni muqobil moliyalashtirish manbalarini izlashga majbur qiladi. Aynan shu sharoitda lizing munosabatlari korxonalar uchun moliyaviy bosimni kamaytiruvchi va ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz davom ettirish imkonini beruvchi samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Lizing orqali korxonalar asosiy vositalardan foydalanish huquqini darhol qo'lga kiritib, ularning qiymatini ma'lum vaqt oralig'ida bosqichma-bosqich to'lash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa investitsion faollikni oshirish, pul oqimlarini oqilona boshqarish hamda ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, lizing operatsiyalari iqtisodiy mazmuniga ko'ra kredit, ijara va investitsiya elementlarini o'zida mujassam etgan murakkab moliyaviy munosabatlar tizimini ifodalaydi.

Lizing operatsiyalarining keng qo'llanilishi ularni buxgalteriya hisobida to'g'ri va haqqoniy aks ettirish masalasini dolzarb etadi. Lizing shartnomalarini noto'g'ri tasniflash yoki hisobga olishda iqtisodiy mazmunni e'tibordan chetda qoldirish moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Xususan, aktivlar, majburiyatlar,

Date: 13th January-2026

daromad va xarajatlarning noto'g'ri tan olinishi korxonaning moliyaviy holati to'g'risida noto'g'ri xulosa chiqarilishiga sabab bo'ladi.

Shu munosabat bilan ushbu maqolada lizing operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati, ularning asosiy turlari hamda lizing beruvchi va lizing oluvchi tomonlarida buxgalteriya hisobida aks ettirilishining o'ziga xos jihatlari batafsil yoritiladi. Tadqiqot natijalari lizing operatsiyalarini amaliyotda to'g'ri hisobga olish va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Lizing operatsiyalari korxona faoliyatida nafaqat moliyaviy, balki operatsion jihatdan ham muhim o'rin tutadi. Buxgalteriya hisobida lizingni aks ettirish deganda, lizing shartnomasi bo'yicha amalga oshiriladigan barcha moliyaviy munosabatlarni — ya'ni aktivni olish, lizing to'lovlarini amalga oshirish, foizlarni hisoblash, majburiyatlarni qayd etish va amortizatsiyani hisobga olish — aniq va tizimli tarzda hujjatlashtirish tushuniladi.

Lizing operatsiyalarini hisobga olishning mohiyati shundaki, bu jarayon korxonaning moliyaviy holatini, uning majburiyatlari va resurslardan foydalanish samaradorligini to'liq aks ettiradi. Moliyaviy lizingda aktivlar balansga kiritiladi, shuning natijasida lizing oluvchi nafaqat aktivning mavjudligini, balki uning qiymatini va amortizatsiyasini ham hisobga oladi. Shu bilan birga, lizing bo'yicha majburiyatlar, ya'ni kelajakda to'lanadigan summalar, alohida ko'rsatiladi va foizlarni ajratish orqali moliyaviy natijaga ta'siri aniqlanadi.

Operativ lizing esa boshqa xususiyatga ega: bu holatda aktiv korxona balansida ko'rsatilmaydi, faqat lizing to'lovlari xarajat sifatida hisobga olinadi. Natijada, buxgalteriya hisobida operativ lizing orqali korxonaning moliyaviy natijalari va daromad hamda xarajatlari to'g'ridan-to'g'ri aks etadi, lekin aktivning qiymati va uning amortizatsiyasi balansda ko'rinmaydi.

Bu jarayon bir vaqtning o'zida korxonaning moliyaviy barqarorligini, pul oqimini va aktivlar samaradorligini aniq ko'rsatishga xizmat qiladi. Shuning uchun lizing operatsiyalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish – bu faqat hisob-kitob emas, balki korxonaning moliyaviy strategiyasini va risklarni boshqarish mexanizmini ham shakllantiruvchi muhim faoliyatdir.

Lizing iqtisodiy munosabatlarning muhim shakllaridan biri bo'lib, u investitsiya jarayonlarini moliyalashtirishning zamonaviy va moslashuvchan mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur munosabatlarda bir tomon — lizing beruvchi o'ziga tegishli yoki maxsus sotib olingan asosiy vositani ikkinchi tomon — lizing oluvchiga ma'lum muddatga, belgilangan to'lovlar evaziga va shartnoma asosida foydalanish uchun taqdim etadi. Ushbu jarayon mulkiy va moliyaviy manfaatlarining o'zaro uyg'unlashuviga asoslanadi.

Lizing operatsiyalarining asosiy iqtisodiy xususiyati shundaki, unda mulk huquqi va foydalanish huquqi bir-biridan ajratiladi. Ya'ni, lizing obykti lizing beruvchining mulki bo'lib qolgan holda, undan foydalanish va undan iqtisodiy foyda olish huquqi vaqtincha lizing oluvchiga o'tadi. Bu holat lizingni oddiy ijaradan farqlovchi muhim jihatlardan biri hisoblanadi, chunki lizing munosabatlarida foydalanish bilan bog'liq asosiy xavf va manfaatlar ko'pincha lizing oluvchi zimmasiga yuklatiladi.

Date: 13th January-2026

Iqtisodiy mazmuniga ko'ra lizing kredit va ijara munosabatlari o'rtasida oraliq o'rin egallaydi. Bir tomondan, lizing beruvchi asosiy vositani sotib olish orqali lizing oluvchiga investitsiya kiritadi, ikkinchi tomondan esa lizing oluvchi mazkur vositadan foydalanib, uni bosqichma-bosqich to'lash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu jihatdan lizing korxonalar uchun kredit mablag'larini jalb qilmasdan turib ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish imkonini yaratadi.

Lizing munosabatlari shartnoma asosida tartibga solinib, unda lizing muddati, to'lovlar miqdori va davriyligi, texnik xizmat ko'rsatish majburiyatlari hamda mulk huquqining o'tish shartlari aniq belgilanadi. Ayrim hollarda lizing muddati yakunida obyekt lizing oluvchi mulkiga o'tishi ham mumkin bo'lib, bu moliyaviy lizingning muhim belgisi hisoblanadi. Bunday vaziyatda lizing obyekti iqtisodiy mazmuniga ko'ra lizing oluvchi aktiviga yaqinlashadi.

Shunday qilib, lizing tushunchasi nafaqat asosiy vositani vaqtincha foydalanishga berish jarayonini, balki investitsiya, moliyalashtirish va mulkiy munosabatlarning murakkab tizimini ifodalaydi. Uning iqtisodiy mohiyatini to'g'ri anglash lizing operatsiyalarini buxgalteriya hisobida haqqoniy aks ettirish va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Ushbu maqolada lizing operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati va ularni buxgalteriya hisobida aks ettirishning nazariy hamda amaliy jihatlari keng yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki:

1. Lizingning iqtisodiy mazmuni – u nafaqat asosiy vositalarni vaqtincha foydalanishga berish, balki investitsiya, moliyalashtirish va mulkiy munosabatlarning murakkab tizimini ifodalaydi. Lizing shartnomalarida mulk huquqi va foydalanish huquqi ajratilgan, bu esa lizingni oddiy ijara va kreditdan ajratib turadi.

2. Moliyaviy va operativ lizingning farqlari – moliyaviy lizingda aktivlar va majburiyatlar balansga kiritiladi, amortizatsiya va foizlar hisobga olinadi; operativ lizingda esa to'lovlar xarajat sifatida hisoblanadi, aktiv balansda ko'rsatilmaydi.

3. Buxgalteriya hisobida aks ettirishning ahamiyati – to'g'ri hisob-kitob korxonaning moliyaviy holatini, pul oqimini, majburiyatlarni va aktivlardan foydalanish samaradorligini aniq ko'rsatadi. Noto'g'ri tasniflash yoki hisobga olish moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini kamaytiradi va qaror qabul qilishda xatoliklarga olib keladi.

4. Amaliy ahamiyati – tadqiqot natijalari lizing operatsiyalarini amaliyotda to'g'ri hisobga olish, moliyaviy hisobotlarni haqqoniy shakllantirish va korxona moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shu asosda, lizing operatsiyalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish faqat moliyaviy hisob-kitob emas, balki korxonaning moliyaviy strategiyasini shakllantiruvchi va risklarni boshqarish mexanizmini mustahkamlovchi muhim faoliyat ekanligi aniqlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. **“Buxgalteriya hisobi to'g'risida”** qonun. Tashkent, 2019.

Date: 13th January-2026

2. International Accounting Standards Board (IASB). **IAS 17 – Leases**. London, 2003.
3. International Financial Reporting Standards (IFRS). **IFRS 16 – Leases**. London, 2016.
4. АЛИМОВ, Ш. **Korxona moliyaviy hisobi va audit**. Tashkent: “Tashkent Finance Press”, 2020.
5. Mirzaev, A. **Moliyaviy va operativ lizing: nazariya va amaliyot**. Tashkent, 2021.
6. Назаров, Б. **Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar**. Tashkent: “Iqbol Nashr”, 2018.
7. ХАЛИЛОВ, М. **Lizing operatsiyalarini moliyaviy hisobga olish**. Tashkent, 2022.

